

Još jednom o „Istoriji Jugoslavije 1918–1978” Branka Petranovića

U uvodu svoga osvrta na spomenutu knjigu napisao sam nekoliko rečenica, koje ću ovdje ponoviti, jer nisam siguran da su ih svi čitali, ili da im je pri ruci drugi broj Časopisa za suvremenu povijest iz 1981. godine:

»Već sam naslov te knjige izaziva dilemu: je li uopće moguća historija Jugoslavije u rasponu od šest decenija. Argumenata ima i za i protiv. Ako se time misli samo na historiju naroda i narodnosti, koji su se prvi put ujedinili u jedinstvenu državu — buržoasku monarhiju s nizom svojih specifičnosti — i ostali na tom teritoriju objedinjeni sve do danas, onda je to moguće. Ali to nije historija iste države. Ona se nije uvijek isto ni zvala. Započela je kao Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca do 1929. godine, zatim se nazivala Kraljevina Jugoslavija, za vrijeme drugog svjetskog rata stvarno nije ni postojala, već samo formalno u liku izbjegličke vlade i njezine vojske u otadžbini (četnika). Još u vrijeme rata dobila je naziv Demokratska Republika Jugoslavija, zatim Federativna Narodna Republika Jugoslavija i konačno Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija. Narodnooslobodilački pokret na čelu sa Komunističkom partijom Jugoslavije nije se borio samo protiv okupatorskih i kvislinških režima već i protiv emigrantske vlade i starog društva uopće. Pobjedom u drugom svjetskom ratu, u sklopu šire antifašističke koalicije, stvorena je nova socijalistička Jugoslavija s nizom svojih specifičnih karakteristika, koja sa starom Jugoslavijom nema ništa zajedničko osim nešto većeg teritorija i naroda i narodnosti.

Ti problemi kao da nisu postojali za autora, jer u opširnom predgovoru uopće ne ukazuje na njih« (str. 157).

Tim riječima nisam mislio negirati mogućnost takve historije, kako mi autor imputira, već samo ukazati na neke probleme koje je trebalo prethodno objasniti. To objašnjenje autor je dao naknadno, u svom odgovoru na moj osvrt, posvećujući mu gotovo polovicu teksta. Da je to učinio ranije u predgovoru svoje knjige, ne bih mu uopće stavio navedenu primjedbu, a on mi ne bi mogao prigovoriti da nisam pročitao 395 stranica. Ja jesam, no tko zna hoće li svi čitaoci tako daleko dotjerati.

Drugi prigovor da knjizi nedostaje adekvatan prikaz ekonomske baze stare Jugoslavije i njenog utjecaja na ideološko-političku nadgradnju mnogo je ozbiljniji i ne pogađa samo tu knjigu, već znatan dio naše historiografije, koja je još uvijek prvenstveno političkog karaktera. Taj prigovor autor načelno prihvaća, makar samo kao potrebu da agrarnu krizu, ako dođe do trećeg izdanja, s nekoliko rečenica nadopuni. Nije riječ o nekoliko rečenica, čak i stranica, kojih bi se moglo naći još i više. Riječ je o pristupu koji autor generalno odbija kad piše: »Vulgarnom projekcijom odnosa 'baza' i 'nadgradnja' mnogo toga u našoj historiji ne bismo mogli ni objasniti.« Naravno, naj-

lakše je sve proglasiti vulgarnim materijalizmom i pozivati se na političku historiografiju kao nešto jedino neprikosnoveno.

Mislim da autor sam sebe demantira kada priznaje potrebu da se detaljnije objasni *agrarna kriza* do koje je kod nas došlo na sredini 20-ih godina. Objašnjenje te problematike nužno bi ga odvelo koju godinu unatrag na razdoblje *agrarnog prosperiteta* u prvim godinama poslije prvoga svjetskog rata. Time bi morao detaljnije razraditi ekonomsku bazu novostvorene države, koja se bitno odrazila na njena politička kretanja, naravno, ne na svaki konkretan potez pojedinog političara.

U svom osvrtu ukratko sam naveo da je buržoazija razvijenijih sjeverozapadnih dijelova zemlje računala da će postati industrijski i finansijski centar novostvorene države i kad-tad podijeliti političku vlast sa srpskom buržoazijom, koja je nastojala da što je god moguće više iskoristiti svoju političku vlast da bi nadoknadila ekonomski zaostatak. Prvi dio te teze autor naziva inventivnim, ali historijski neispitanim, nedokazanim. Drugi dio ne spominje, kao da nije postojao, ili mu nije potreban. Čini se kako on sumnja da su ti dijelovi zaista ekonomski bili razvijeniji u globalu, ne po pojedinim općinama, iako je svima jasno da su to oni još i danas. Čime onda on objašnjava onu silnu političku borbu koja se dva decenija vodila između vladajućih srpskih buržoaskih stranaka i opozicionih pretežno hrvatskih stranaka, koju je detaljno prikazao u prvom dijelu svoje knjige? Je li se ta borba vodila samo radi prestiža ili i radi ekonomske koristi?

Moj zahtjev za istraživanjem kretanja nacionalnog dohotka po pojedinim zemljama autor proglašava nerealnim i nada se da će i »neistoričari, kojima je istorija bliska i kojom se bar formalno-statusno bave — početi jednom da nadoknađuju i te strane ispuštenog razvitka historije posmatrane u totalitetu«. Takvih serioznih i dokumentiranih istraživanja, iz kojih se recimo vidi da se Hrvatska ipak u međuratnom razdoblju sporije razvijala nego stara Jugoslavija u cjelini, ima, samo se autor nije njima koristio. To se vidi iz njegove Bibliografije. Ili mu nisu bila potrebna. Nisam mu nakalemio tvrdnju da se Srbija između dva rata brže razvijala nego Hrvatska, već sam rekao da tako općenito pisanje kao njegovo također ide u prilog onima koji to tvrde i argumentiraju samo bržim razvojem Beograda od Zagreba. Tko su nosioci takvih shvaćanja, on vrlo dobro zna.

Da zaključimo ovaj dio odgovora jednim citatom, budući da se ne bavimo konkretnim istraživanjima. (Usput da napomenemo da je i autor knjige svojedobno kao koautor trotomne »Istorije Jugoslavije« posljednje dvije knjige ispunio samo citatima!)

»Ljudi stvaraju sami svoju istoriju, ali dosad oni to nisu radili rukovođeni zajedničkom voljom i po zajedničkom planu. Toga nije bilo čak ni u okviru jednog određenog ograničenog datog društva, njihove težnje se ukrstavaju i u takvim društvima baš zato vlada *nužnost*, čija je dopuna i oblik pojavljivanja *slučajnost*. Nužnost koja se probija kroz slučajnost opet je, najzad, ekonomska« — pisao je Engels u pismu H. Štarkenburgu.¹

Ne znam zašto bi se trebalo toliko plašiti citata, posebno ako je riječ o Marxu i Engelsu. Oni nisu razvili samo teorijsku osnovu materijalističkog shvaćanja historije, već su je primijenili na niz konkretnih historijskih zbivanja dajući

¹ K. Marks—F. Engels, »Pisma o istorijskom materijalizmu«, BIGZ, Beograd, str. 50.

izvanredne analize, čak i suvremenih zbivanja, koje ni stoljeće naknadnih istraživanja nije bitnije izmijenilo. Vrijeme bi bilo da i mi pokušamo učiniti nešto slično!

Ostali prigovori nisu tako važni, iako nisu samo plod površnog čitanja, kako tvrdi autor. Nigdje nisam rekao da određenih podataka nema, nego da ih nema dovoljno i da nisu adekvatno iskorišteni za eksplikaciju. Npr. o kulturno-prosvjetnom radu u vrijeme NOB-a postoje određene činjenice, ali se iz njih ne vidi da je to bila jedna od bitnih komponenti naše socijalističke revolucije, doduše manje istraživana i manje naglašavana, koja je davala posebnu težinu tim promjenama.

Kada sam naveo da u poslijeratnom dijelu ima mnogo vanjske politike, nisam mislio potcijeniti njeno značenje, već sam naprosto htio ukazati na strukturu toga dijela knjige. Slažem se da su neke primjedbe olako dane, ali što se tiče komparacije podataka nisam ih olako istrkao. Možda su one uobičajene u literaturi, samo kojoj, možda u onoj koja razvoj socijalizma mjeri samo postocima porasta proizvodnje. Općenito, čitajući posljednji dio knjige ostao sam malo razočaran, jer sam u njemu vidio premalo onih silnih promjena koje su se u nas zbile u nepuna četiri decenija. Takav dojam stekao sam kao i neposredni očevidac toga razvoja, a ne samo kao politolog.

Na kraju da zaključimo. Ostajem pri svojim ranijim ocjenama da je riječ o vrijednoj i korisnoj knjizi, ali sa stanovišta sadašnje političke historio-grafije, koju bi ipak trebalo prevladati. Mislim da je to upravo prije svega zadatak onih koji pišu sinteze.